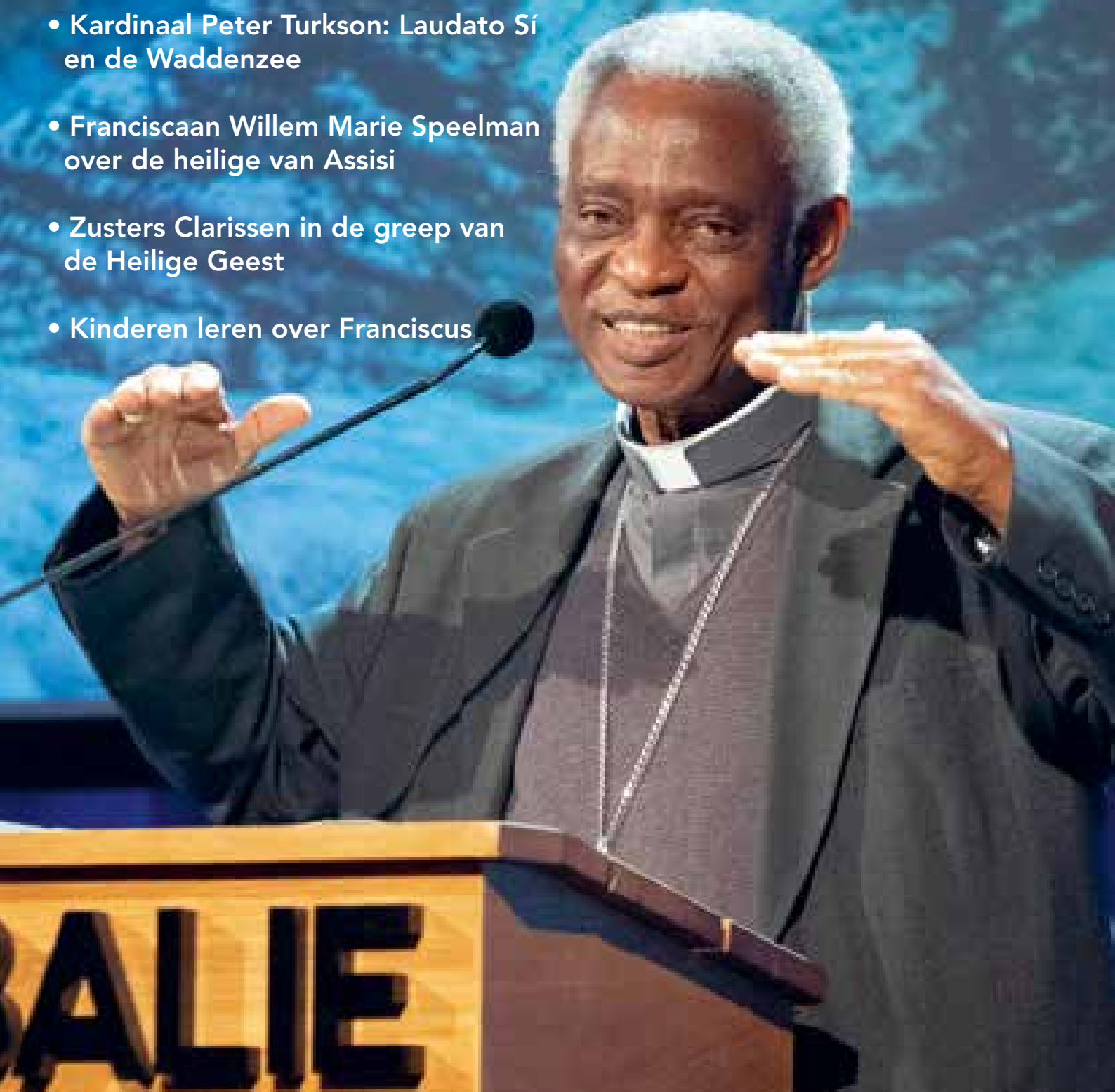


spreek!

Over geloof, kerk en samenleving



- Kardinaal Peter Turkson: Laudato Sí en de Waddenzee
- Franciscan Willem Marie Speelman over de heilige van Assisi
- Zusters Clarissen in de greep van de Heilige Geest
- Kinderen leren over Franciscus



THEMA: **FRANCISCUS VAN ASSISI**



Bestel online op:
www.kerkkaars.nl



Bekijk ons compleet assortiment
kwaliteitskaarsen op www.kerkkaars.nl.
Wij leveren direct uit voorraad
binnen 24 uur bij u thuis!



Huis voor de Pelgrim

Onze reizen brengen je verder

Geheel verzorgde bedevaarten naar

Lourdes

Banneux Bourgogne Ierland

Rome Suriname Wenen Wandelen

Huis
voor
de
Pelgrim



Vanaf € 260

Bij Lourdesreizen
speciale kortings-
mogelijkheden
voor verzekerden
van CZ



Huis voor de Pelgrim Vraag de uitgebreide brochure aan
info@huisvoordepelgrim.nl www.huisvoordepelgrim.nl
T: 043 - 3215715

MariaBode

Katholiek nieuws 24 uur per dag actueel

www.mariabode.nl



Hoofdredacteur

Lammert de Hoop

Nederig onder islamieten

Over de heilige Franciscus van Assisi bestaan veel verhalen. De kruistochten naar het Heilige Land zijn in de 13e eeuw volop gaande. Franciscus besluit mee te gaan met de 5e kruistocht in 1219. Bij Damiate in Egypte vraagt hij de Europese ridders even niet in de aanval te gaan tegen de Saraceense vijand: de islamitische overheersers van de christelijke Heilige Plaatsen in Jeruzalem. Ongewapend steekt hij over naar het kamp van sultan Malek al-Kamil. Een lang onderhoud volgt. Wat er besproken is weet niemand. Wel dat Franciscus ongedeerd terugkomt en zich niet meer met de strijd bemoeit. Maar er zijn andere effecten later. In lofzangen van Franciscus bespeuren sommigen een nieuw geluid. God wordt ook geloofd als de 'Barmhartige', de 'Allerhoogste'. De bewoordingen lijken op lofzangen op Allah zoals opgetekend in de Koran van Mohammed. Franciscus beveelt zijn Minderbroeders aan om 'nederig te leven' onder de mensen, ook onder islamitische volken. Is het toeval dat de sultans in het Midden-Oosten alleen Franciscaanse broeders toelaten als schatbewaarders van de Heilige Plaatsen?

Ons bisdom gaat in mei 2020 op bedevaart naar Assisi. Naar de plaatsen waar Franciscus van zich liet horen. In deze Spreek! verhalen over Franciscus en Clara van Assisi. Twee geestverwante heiligen met een actuele boodschap voor christelijk leven. Twee namen die ook in ons bisdom voortleven in kerken en parochies.

Inhoud



10

8 Greccio wordt het nieuwe Bethlehem... en uw huis?

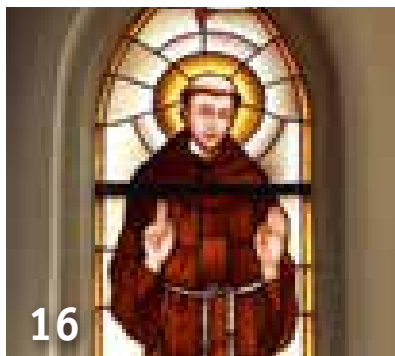
Column van bisschop
Ron van den Hout

10 Blijf verhalen over Franciscus vertellen

Gesprek met Willem Marie Speelman,
directeur van het Franciscaans
Studiecentrum te Tilburg.

13 Zeespiegelstijging en Laudato Si

Kardinaal Peter Turkson over de
pauselijke encycliek en de
Waddenzee.



16

16 God is mijn rijkdom

Armoede leven bij Jezus en
Sint Franciscus.

18 Christus, weerloos en broos

Franciscus van Assisi 's initiatief
voor de eerste kerststal.

22 Gegrepen door de Heilige Geest

Abdis Angela Holleboom over de
zusters Clarissen en de Heilige Clara.



22

26 Kinderen leren over de kerststal van Clara en Franciscus

Een advents-kerstproject voor
basisscholen

28 De vogelpreek van Franciscus in glas-en-lood

30 Bolswarder pastoor over Franciscusbasiliek



1 oktober jl. mocht pastoor **P.J.J. (Peter) Stiekema** gedenken dat hij 25 jaar geleden, door handoplegging en gebed door Mgr. Möller tot priester voor ons bisdom Groningen-Leeuwarden werd gewijd. Aangezien dit jubileum samenviel met de installatie tot pastoor van de Goede Herder parochie, is er verder geen specifieke aandacht aanbesteed. Van Harte Proficiat!



Eveneens mocht pastoraal werkster drs. **N.G. (Nelleke) ten Wolde-Hijwegen** in oktober gedenken dat zij 25 jaar geleden haar eerste zending mocht ontvangen als pastoraal werkster in het aartsbisdom Utrecht. Sinds 1998 is zij werkzaam in ons bisdom, nu met name in de Zalige Titus Brandsmaparochie. Tevens is zij in deze parochie op bijzonder wijze actief binnen de diaconie. Zij heeft op een feestelijk wijze dit jubileum mogen vieren.



Op 11 oktober jl. heeft de bisschop de heer **R.G.A.H. (Rudi) Kikkert** de zending gegeven als geestelijk verzorger binnen het Medisch Centrum Leeuwarden. Hij wenst Rudi veel inspiratie en zegen toe voor zijn werk voor patiënten en personeel van het MCL.



Per 1 november jl. heeft de bisschop de heer lic. drs. **Arjen Bultsma** benoemd tot kanselier ad interim voor het bisdom Groningen-Leeuwarden. Dit met behoud van de overige taken als pastoor van de parochie Zalige Titus Brandsma en bisschoppelijk vicaris (regiovicaris). Tevens is hij benoemd tot lid van de Commissie voor Archieven en Kerkelijke Organen en Instellingen.

Per 1 november jl. is pastoraal werkster mevrouw **A.M. (Alie) de Lange** voor 0.5fte benoemd in de parochie Heilige Drie-eenheid te Beilen, Hoogeveen en Meppel. Daarmee kwam er een eind aan haar dienstverband binnen de parochie HH. Petrus en Paulus te Frederiksoord, Heerenveen, Steggerda en Wolvega. De bisschop dankt haar voor haar inzet in laatstgenoemde parochie en wenst haar veel succes en Gods zegen voor haar werk in de parochie Heilige Drie-eenheid.

Met ingang van 1 december jl. heeft de bisschop een zending verleend aan mevrouw **P.L.M. Walta** voor haar taken van R.K. geestelijk verzorger binnen de Penitentiare Inrichting de Marwei te Leeuwarden. Hij wenst haar veel inspiratie en zegen bij haar werk voor de gedetineerden.

KLOKKEN FRIEZENKERK IN ROME INGELUID

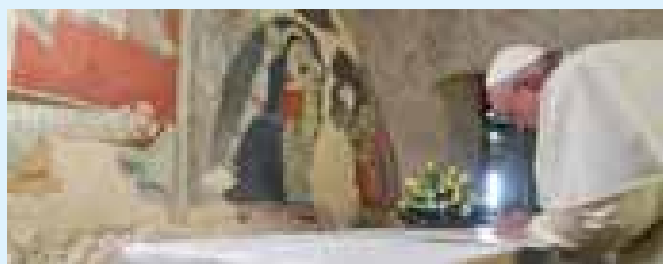


Op de zondag van Christus-Koning (24 november jl.) was bisschop Ron van den Hout hoofdcelebrant bij viering van de mis in de Friezenkerk te Rome. Bij deze gelegenheid zijn de twee klokken van de Friezenkerk na 30 jaar stilstand ingeluid door de bisschop en Ed Nijpels, oud-Commissaris van de Koningin in Friesland. Het houtwerk van de campanile van de kerk, waar de klokken in hangen, is hersteld en gerestaureerd dankzij een donatie van de Abe Bonnema Stichting in Friesland.

'ADMIRABILE SIGNUM': PAUSELIJKE BRIEF OVER DE KERSTSTAL

Paus Franciscus bezoekt 1 december jl. het 'heiligdom van de kerststal' in de grot van Greccio (Italië). Op die dag presenteerde hij ook zijn apostolische brief "Admirabile signum": de kerststal als 'wonderschoon teken' en 'creatieve verbeelding' van de Gods Menswording in een nederige en armoedige omgeving. Ooit kwam Franciscus van Assisi als eerste op het idee van deze verbeelding (zie elders in deze Spreek!). Zijn naamgenoot en huidige paus sluit zich daar bij aan:

"De Franciscaanse kribbe is een uitnodiging om de armoede te voelen, aan te raken, van een God die koos voor menswording. Een oproep om te volgen op het pad van nederigheid, armoede en onthechting." In de apostolische brief bespreekt de paus de verschillende onderdelen van het bekende tafereel, zoals het landschap en de sterrenhemel, de dieren, de figuren van Jozef, Maria, de herders en de drie Koningen. Als ouders en kinderen de kerststal uitbreiden met nieuwe beelden spreekt hem dat aan: "In de nieuwe wereld ingehuldigd door Jezus is ruimte voor alles wat menselijk is en voor elk schepsel." Jaarlijks de kerststal inrichten kan een creatieve vorm van geloofsoverdracht en evangelisatie zijn, vindt de paus: "Mogen wij in de school van Sint Franciscus het hart openen voor deze eenvoudige genade."



Bron: www.rkdocumenten.nl. Admirabile signum. Het wonderschone teken van de kerststal.
Over de betekenis en de waarde van de kerststal.

FAMILY TOUR MET DE BISSCHOP

Bisschop Ron van den Hout nodigt gezinnen uit voor eucharistie op zondag, een maaltijd, ontmoeting en catechese. Gespreksthema's zijn ouderschap en opvoeding in het kader van kerk en geloof. Deelnemers zijn ook de echt)paren Pieter en Geraldine Mulder uit Rutten (Noordoost Polder), en Tomislav en Annette Sever uit Groningen. Voor kinderen is een passend programma met ervaren begeleiding door Charlotte van der Werf-Ligtenberg en Anja Erhart.

Data in 2020: Zondag 16 februari in Hoogeveen (9.30-12.30 uur). Zondag 15 maart in Oosterwolde (10.30-13.30 uur). Informatie/aanmelding via het bisdom, Lisette Winter. E-mail: l.winter@bisdomgl.nl. Tel.: 050-4065888.



IN HET KORT

LENTECURSUSSEN BONIFATIUS ACADEMIE 2020



Het eerste semester van de Bonifatius Academie 2020 gaat 8 februari a.s. van start. Er zijn zes cursusthema's: Basiscursus Kerk en geloofsgemeenschap; Diaconale leerroute; Besturen van parochie of PCI; Parochiecommunicatie; Oude Testament/ Jacob en Jozef (docent: bisschop Ron van den Hout), Nieuwe Testament/Brieven van Paulus. Opgave kan nog!

Kosten: € 20,- per cursus (vijf bijeenkomsten). Info en aanmelding: www.bonifatiusacademie.nl. Contact: Piet Timmermans, p.timmermans@bisdomgl.nl; telefoon 06-24863901.

DAG VAN HET JODENDOM 2020



Studiemiddag op zondag 19 januari a.s. over 'Bevrijding & Vrijheid' in de Folkingestraat synagoge te Groningen. Heeft 75 jaar bevrijding werkelijk vrijheid opgeleverd? In een samenleving overheerst door individualisering en secularisatie. Waar recreatie boven kerk- of synagogebezoek gaat en anderen kiezen voor religieus extremisme. Waar de vrijheid van 24-uurs economie en digitale media gepaard gaat met keuzestress en burn-outs. Hoe zien Kerk en Synagoge het begrip vrijheid? Twee gastlezingen: (1) Prof.dr. Wout van Bakkum, hoogleraar Midden-Oosten studies aan de RU Groningen over 'Vrijheid in verbondenheid. Joodse traditie en de omgang met vrijheid'. (2) Dr. Joke Brinkhof, exegeet en lid van Overlegorgaan Joden en Christenen, over: 'Leven naar vrijheid toe: beelden in Schriftverhalen.' Programma: van 14.30 uur tot 17.00 uur. Toegang vrij. Aanmelding via het bisdom, Lisette Winter. E-mail l.winter@bisdomgl.nl. Tel.: 050 - 4065888.

BISDOMREIS NAAR ASSISI AL HONDERD DEELNEMERS

In de meivakantie van 2020 gaat het bisdom Groningen-Leeuwarden op bedevaart naar Assisi. De eerste informatiebijeenkomsten zijn geweest. Zo'n honderd deelnemers hebben zich intussen gemeld maar er is plaats voor meer! Tijdens de bedevaart bezoeken we plaatsen uit het leven van Sint Franciscus. Er wordt stil gestaan bij de betekenis van Franciscus' leven voor ons. Bisschop Van den Hout en meereizende priesters gaan dagelijks voor in vieringen op plaatsen die bezocht worden. In januari en februari zijn nog een aantal informatieavonden in het bisdom. Volg daarvoor de bisdom-website en de facebookpagina <https://www.facebook.com/BedevaartenBisdomGL/>. De bisdombedevaart wordt georganiseerd in samenwerking met de VNB. Contact bedevaartgroep Assisi 2020: Patrick Janssen, 06-44862663



VASTENACTIE PELGRIMSTOCHT 2020: KLOOSTER KLUNEN IN FRIESLAND

Het landelijke pelgrimsweekend van de Vastenactie is in Friesland! Op 2, 3, en 4 april a.s. wordt er elke dag gewandeld vanuit het Karmelklooster in bosrijk en open landschap rond Drachten. Bezinning, wandelend genieten en geld inzamelen voor een goed doel zijn verbonden met de wandelactie.

's Avonds lezingen over het ontstaan van kloosters in Drachten en zalige Titus Brandsma, de bekende Friese pater-Karmeliet. Kosten: €20,- per dag (excl. lunch en avondeten). Info/aanmelding: www.vastenactie.nl/pelgrimstocht.



Agenda van de bisschop

December

- 10 Bisschoppenconferentie
- 11 Beziinningsdag voor pastoraal werkers, Joure
- 12 Beziinningsdag voor clerici, Joure
17.00 vergadering REA
- 13 Avond: relatieconcert Friesch Dagblad, Drachten
- 14 19.00 uur: Eucharistieviering Bargercompascuum
- 15 09.00 uur Eucharistieviering Klazienaveen
11.00 uur Eucharistieviering Emmercompascuum
- 18 10.00 uur: vergadering priesterraad
14.00 uur: vergadering Kapittel
- 19 13.00 uur: Eindejaarsmaaltijd personeel bisdom
- 22 09.30 uur: Eucharistieviering Bargercompascuum
17.00 uur: Eucharistieviering Jozefkerk
Groningen, Vereniging voor Latijnse liturgie
- 24 20.30 uur: avondmis Kerst, Kathedraal
00.00 uur: Nachtmis Kathedraal
- 25 11.00 uur: Pontificale Hoogmis,
Bonifatius Leeuwarden
- 27 17.30 uur: kerstbijeenkomst deelnemers
roepingenweekend
- 28 Eucharistieviering Steenwijksmoer
- 31 18.00 uur: Eindejaarsmis kathedraal

Januari

- 1 11.00 uur: Eucharistieviering kathedraal
- 6 20.00 uur: Olterterperkring
- 9 17.00 uur: nieuwjaarsreceptie Haren
- 10 17.00 uur: nieuwjaarsreceptie Joure
- 12 Eucharistieviering Follow Me, Helvoirt
- 13-16 Bisdomretraite Doetinchem
- 14 Vergadering Bisschoppenconferentie
- 19 14.30 uur: Dag van het Jodendom,
synagoge Groningen

- 21 11.00 uur: overleg missiesecretarissen van
de bisdommen
19.00 uur: lezing voor JOVD Groningen
- 23 18.00 uur: Alpha-avond Coevorden
- 29 15.00 uur: lezing voor officialaat Utrecht

Februari

- 1-2 Vormselweekend Appelscha
- 3-5 Colleges Nieuwe Niedorp
- 8 Bonifatius Academie, bisdomhuis Groningen
- 16 9.30 uur: Family Tour Hoogeveen
- 18 Uitwisseling Vlaamse en Nederlandse
bisschoppen
- 26 Aswoensdag
- 27 19.30 uur: Bonifatius Academie Hoogeveen

Maart

- 4 Recollectie pastorale beroepskrachten
- 7-8 Bovendonk
- 9 19.30 uur: Bonifatius Academie Hoogeveen
- 10 Vergadering Bisschoppenconferentie
- 11 avond: lezing parochiezaal Jozefkerk Groningen
- 13 Avond van de martelaren, Zwolle
- 14-15 Stille Omgang
- 15 10.30 uur: Family Tour Oosterwolde
- 17 Sint Hiëronymus Utrecht
- 19 17.00 uur: vergadering REA
- 21 Diocesane Pastorale Raad
19.00 uur: Vormsel parochie H. Norbertus
- 22 Colleges Bovendonk
- 24-25 Conferentie parochievernieuwing
'De missionaire parochie - God renoveert', Oudenbosch
- 30 Middag: KBS Breda
- 31 19.30 uur: Bonifatiusacademie Hoogeveen



**GRECCIO WORDT
HET NIEUWE
BETHLEHEM....
EN UW HUIS?**

De heilige Franciscus van Assisi heeft de kerstnacht nagebootst in de kluis van Greccio in het jaar 1223. Het is een bekende scène uit zijn leven. Franciscus wilde met eigen ogen zien, hoe het het Kind aan het meest noodzakelijke ontbrak, hoe het in een kribbe op stro moest liggen tussen de os en de ezel in. Franciscus liet iemand uit het dorp de voorbereidingen treffen en toen het avond werd stroomden de mensen toe met kaarsen en fakkels. De heilige zelf arriveerde en hij zag hoe alles gereed was. En Franciscus straalde. De donkere winter nacht werd verlicht.

Bij deze romantische gebeurtenis zongen de broeders de getijden en werd de mis gevierd. Het schijnt dat Franciscus het evangelie voorlas en preekte. Hij was waarschijnlijk diaken. Het gebed vulde de nacht met een goddelijke aanwezigheid en een godsdienstige sfeer. Sinds de tijd van Franciscus bouwen wij kerststallen, plaatsen wij een kerststalletje in huis of spelen de geboorte van Jezus met kinderen na.

De bijzondere geboorte van Jezus heb ik ooit op een sublieme wijze uitgebeeld gezien tijdens een kerstspel. Het is moeilijk te beschrijven, maar ik doe een poging. Maria was gezeten en hield haar beide armen naar boven uitgestrekt en haar handen open gericht op de hemel. Daarna bewoog ze haar armen langzaam buitenom naar beneden, en legde haar open handen op haar schoot op elkaar. Iedereen snapte dat in die op elkaar gelegde handen een kindje moest liggen. Deze bewegingen moet je eigenlijk zien, het is lastig te beschrijven. Het Kind werd in de schoot van Maria geboren door haar ontvankelijke houding en haar open hart. Die boodschap was wel duidelijk.

Als ik in de kersttijd de getijden bid, ga ik wel eens bij de kerststal zitten. Dan kijk ik naar het Kind in de kribbe en de figuren erom heen. Tekst en beeld horen bij elkaar. Zo beleefde Franciscus het ook. Hij wilde het zien, niet alleen horen.

Is de kerststal bij u thuis een uiting van christelijke cultuur of ook een uiting van geloof? Roept het devotie op? of gebed? Franciscus probeerde het kerstverhaal dieper tot zich te laten doordringen door al zijn zintuigen in de schakelen: oren en ogen. En zijn neus, want de levende dieren zullen hun geuren wel mee hebben gebracht. In de kersttijd veranderen onze woonkamers in een kerststal, en onze kerken ook. Het worden plaatsen van gebed, en plaatsen om het kerstverhaal te vertellen en door te geven. God wordt mens in onze wereld. Dat is trouwens weinig romantisch, want Hij kwam naar de aarde vanwege onze zondigheid en vanwege de gebrokenheid van de wereld. En die wil Hij herstellen.

Het herstel van een gebroken wereld begint vaak ook in ons eigen gezin en in onze eigen familie. Daar vinden we de scheuren in de relaties het dichtst bij huis ... in huis. Daar ligt op de eerste plaats onze verantwoordelijkheid. Het aantal gebroken gezinnen neemt toe, en huwelijksrelaties zijn nog maar weinig stabiel. Echtscheiding is niet alleen een gezinsdrama, het wordt ook steeds meer een maatschappelijk probleem. Onderkennen we dat of accepteren we het als een gegeven en kunnen we er toch niets aan doen? Op heel bescheiden schaal probeer ik aandacht te besteden aan gezinnen in de Family Tour. Een goede relatie tussen vader en moeder geeft een goede basis voor de kinderen. En een

goede geloofsoopvoeding thuis geeft de kinderen ook een basiszekerheid voor hun toekomst. Christelijke gezinnen kunnen van elkaar leren door elkaar te ontmoeten.

Laat uw huis de uitstraling hebben van de kerststal en uw gezin lijken op de heilige Familie. Begin aan het verbeteren van de wereld gewoon kort bij huis. Zoek het niet te ver en te groot.

Graag wil ik u mede namens de vicarissen en medewerkers een zalig Kerstmis wensen. Ik hoop dat u inspiratie opdoet in de vieringen en dat u gezegend begint aan het nieuwe jaar 2020.

Dr. C.F.M. van den Hout
bisschop van Groningen -Leeuwarden

BLIJF VERHALEN OVER FRANCISCUS VERTELLEN

Willem Marie Speelman zit vol verhalen over de wonderlijke 13e eeuwse heilige uit Assisi. De directeur van het Franciscaans Studiecentrum van Tilburg University is uitgesproken: "Franciscus was creatief en ontwapenend, teatraal en charismatisch. Conflict en geweld ging hij uit de weg. Zijn radicale keuze voor armoede als levensstijl wekte ergernis en bewondering."

Tekst: Lammert de Hoop



Franciscus van Assisi (1182-1226) brengt bij zijn leven een beweging op gang: de zgn. 'Minderbroeders'. Ze volgen Franciscus' voorbeeld in leefwijze en spiritualiteit. Gesteund door hun vrouwelijke tegenhangers, de zusters Clarissen als volgelingen van de Heilige Clara. Kleurrijke verhalen doen sinds eeuwen de ronde en maken Franciscus tot de bekendste katholieke heilige, tot in het islamitische Oosten. Wat bezielde Franciscus? Wat betekent zijn verhaal in onze tijd?

U bent docent aan de katholieke Tilburg University. Wat moeten jonge mensen meekrijgen van Franciscus?

"Vooral zijn levenshouding: Franciscus leeft direct vanuit het leven zelf, geraakt door wat hem overkomt. Franciscus-verhalen gaan altijd over zijn ontmoetingen: met mensen, dieren en natuur, hoe hij daar spontaan op reageert. Hij heeft een hekel aan geld en gehechtheid aan

status en bezit. Tekenend is het verhaal over het afscheid van zijn vader, een rijke lakenhandelaar, wat gepaard gaat met een scène op het stadsplein waar de bisschop en stadgenoten bij staan. Vader Pietro Bernardone eist dat Franciscus zijn geld terug geeft wat hij aan de armen gaf. Franciscus zegt dat toe maar trekt ook al zijn kleren uit om terug te geven. Spiernaakt staat hij voor iedereen op straat; de bisschop slaat hem een mantel om. Zonder enig bezit gaat Franciscus bij een boer werken voor eten en onderdak. Andere kleren krijgt hij van een vriend. Zijn theatrale actie verwijst naar een dieperliggende waarde. Geld en bezit zijn geen doel op zich. Je kunt heel goed leven van wat God schenkt."

Is dit een relevante boodschap voor vandaag?

"Franciscus' leefde in een overgangstijd, wij ook. Feodale adel, ridders en grootgrondbezitters, zagen



Willem Marie Speelman

de opkomst van handelssteden met rijke burgers. Markt en geldeconomie gaan het leven mee bepalen. De nieuwe rijken zijn niet van adel en zoeken status met bezit en uiterlijk vertoon. Sommigen zoeken het ook immaterieel: hoe leid ik een geheiligd goed leven? Franciscus wijst op een leven waarin geld en bezit geen doel op zich is. Als populaire biechtvaders adviseren de Minderbroeders hun tijdgenoten hoe ze met een zuiver geweten handel kunnen drijven. In onze eeuw lijken we het einde mee te maken van een geldtijdperk dat toen begon. Praktisch is ons geld al virtueel en abstract geworden, zie onze bankpasjes, telefooncodes en virtuele bankrekeningen in plaats van tastbare munten en biljetten. Via beurzen en aandelenkoersen kan met flitskapitaal miljoenen worden verdiend terwijl in enkele seconden er ook zomaar een miljard is 'verdamp't. Financiële economie lijkt losgezongen van de echte wereld. Het sterkt het besef dat

echt leven hier niet om draait. Direct leven vanuit het leven, zoals Franciscus doet, is bijvoorbeeld de waarde zien van natuurlijke zorg van een moeder voor haar kind. Ze voelt wat een kind nodig heeft en legt daarom een hand op zijn of haar hoofd."

Ziet u deze 'openheid naar het leven' in de Franciscaanse orde?

"Franciscus had moeite iets in regels vast te leggen. Ze worden een doel op zich, is zijn kritiek, maar ze zijn niet het leven zelf. De paus drong er op aan dat hij toch een leefregel vastlegt voor de Minderbroeders. Franciscus spreekt dan van 'regulae et vitae': zo leven wij. Zo'n regel is ook nooit af vindt hij. Telkens voegt hij er nieuwe dingen er aan toe. Erkenning van de Orde der Minderbroeders bood ook bescherming. Er bestonden veel rondtrekkende predikers en alternatieve bewegingen; vaak erg kritisch jegens de moraal van de gevestigde kerk. Waldenzen

en Katharen worden als ketterse bewegingen hevig onderdrukt. Paus Innocentius III onderkent dat de kerk morele kritiek nodig heeft en ziet heil in Franciscus' beweging: toonbeeld van kritische radicale armoede, maar loyaal aan de kerk. Een franciscaanse 'derde weg' die stelling neemt maar conflict uit de weg gaat. Onze huidige Minderbroederorde kent vier geledingen met verschillende openheid naar de wereld:

- (1) Reguliere Franciscanen zijn de eerste orde, levend in broederhuizen in grote steden. Veel Franciscanen werken buitenshuis.
- (2) Zusters Clarissen zijn de tweede franciscaanse orde. Zij leven vanuit de Franciscaanse spiritualiteit in meer gesloten kloostergemeenschappen.
- (3) De derde orde van ofs Franciscanen is een lekenbeweging in de samenleving waar ook gehuwden aan deelnemen.
- (4) De vierde geleding legt geen geloften af en is een bredere



**M.C. Escher (1898-1972),
Sint Franciscus 'den vogelen predikend'**

'Franciscaner Beweging' met leden van allerlei pluimage, geïnteresseerd in Franciscaanse spiritualiteit."

Dat ons welvaartsbestaan van de wieg tot het graf is gepland, staat openheid naar het leven in de weg zegt Spielman: "Je bestaan is pas op orde als alles goed geregeld is. Je keuze voor opleiding en beroep, verzekeringen tegen allerlei ongemak, voorschriften en controles van werkprocessen. Alles is telbaar, alles wordt gemeten. De pijn die je ervaart, de aandacht die je geeft, hoeveel je knie nog kan buigen. Maar de essentie van leven is een mysterie: niet telbaar, niet voorspelbaar. Dat besef leeft wel in ons, maar is ondergesneeuwd door regels, alles meten en weten. Franciscus manifesteerde zich als een 'door de Heer gezonden nieuwe gek'. Gelukkig zagen wijze bisschoppen en een paus de waarde daarvan in."

Doet paus Franciscus in onze tijd zijn naam eer aan?

"Ik vind van wel. Net als Franciscus van Assisi kiest hij af en toe voor het opvallende 'theatrale' gebaar om op een diepere waarde te wijzen. Bijvoorbeeld zijn keus eenvoudig te wonen in Rome in plaats van het pauselijk paleis. Zijn eerste Nederlandse persinterview is voor een daklozenkrant in plaats van grote nieuwsmedia. Op Witte Donderdag wast hij niet, zoals voorgangers, de voeten van curiekardinalen maar de voeten van Italiaanse gevangenen. Zijn ontmoeting met melaatsen lijkt een rechtstreekse verwijzing naar Franciscus van Assisi, die ook een melaatse opzoekt en kust. Zijn encycliek *Laudato Si* is geïnspireerd door Franciscus' visie op natuur en schepping: zorg voor de aarde als ons gemeenschappelijk huis. Armoedekloof en ecologische schade worden met elkaar in verband gebracht. Het is ook niet alleen een analyse en opsomming

van problemen. *Laudato Si*, 'Geprezen zijt Gij', zijn de eerste woorden van Franciscus' Zonnelied. Een lofuiting en eerbetoon aan de schepping als vreugdevol mysterie: dit liefhebben en ontmoeten, niet exploiteren, is het echte leven ervaren. Dat is Franciscus' penheid naar het leven: een diep besef dat niet alles meetbaar en telbaar is."



KARDINAAL PETER TURKSON IN DE BALIE

LAUDATO SÍ EN DE WADDENZEE

Tekst: Lammert de Hoop

De Ghanese kardinaal Peter Turkson werkte mee aan de 'groene' encycliek Laudato Sí van paus Franciscus. Op 5 november jl. sprak hij in Amsterdam op een Waddenzeeconferentie over 'zeespiegelstress' en klimaatverandering. "De kerk is met Laudato Sí in gesprek met de wereld. Er wordt naar ons geluisterd."

Kardinaal Turkson kwam op verzoek van de Waddenzeevereniging naar debatcentrum De Balie aan de vooravond van een internationaal symposium aan de Vrije Universiteit over Water en Klimaatverandering. De uitnodigingsbrief was mede ondertekend door mgr. Jan Hendriks van bisdom Haarlem-Amsterdam en bisschop Ron van den Hout van Groningen-Leeuwarden. De beide noordelijke bisdommen bestrijken samen het Nederlandse waddengebied. Mgr. Van den Hout sprak zich eerder dit jaar (februari) uit tegen uitbreiding van gaswinning onder de Waddenzee.

Hij sloot zich aan bij de oproep van Paus Franciscus in Laudato Sí. Desgevraagd blijkt dat de kardinaal de Waddenzee nog niet persoonlijk bezocht heeft: "Maar als de bisschop van Groningen mij uitnodigt kom ik graag!"

Ghana

Kardinaal Turkson (71) was zeventien jaar bisschop in Ghana en werd toen door Franciscus' voorganger paus Benedictus naar het Vaticaan gehaald. Na een interne reorganisatie door paus Franciscus bestiert Turkson het dicasterie 'Integral

Human Development'. Sociale werkvelden van de wereldkerk zijn hier samengebracht: vrede & recht, vluchtelingen, diaconie en caritas, ecologie en schepping. Op verzoek van de paus organiseerde Turkson internationale experts als research- en adviesgroep ter voorbereiding van Laudato Sí. Naast theologen traden sociale wetenschappers, economen en klimaatonderzoekers aan. 'Laudato Sí' verwijst naar het Zonnelied van de Heilige Franciscus: "Geprezen zijt Gij..." Eerbied voor aarde en natuur als Gods schepping is een grondtoon van de encycliek. De aarde als



‘gemeenschappelijk huis’ is in gevaar door de onbegrensde exploitatiedrang van mensen. Ernstige milieuvervuiling, klimaatverandering en toenemende armoedekloof zijn daarvan het gevolg. De paus roept op tot ecologische bekering in levensstijl met zorg voor de natuur en solidariteit met de armsten als eerste slachtoffers.

Care taker

Laudato Si verscheen in 2015 en maakte veel indruk, binnen en buiten de kerk. De paus koesterde het thema al bij zijn aantreden in 2013 vertelt Turkson: “Bij zijn eerste mis in het Vaticaan sprak hij over Sint Jozef en diens betekenis als ‘caretaker’ voor Jezus en Maria, de moeder Gods. ‘Care taking’ is een sleutelwoord in Laudato Si: het is liefhebben en verantwoordelijkheid nemen voor de aarde en de ander. Gods schepping is het gemeenschappelijk huis, gegeven aan de mens en alle levende wezens.” De kardinaal tekent een cirkel op tafel en pikt met de vinger in het midden: “Wij leven in het ‘Antropoceen’: de

tijd waarin alles om de mens draait. De paus plaatst de mens terug in de cirkel. Wij zijn deel van de schepping met zorgdragende verantwoordelijkheid uit liefde voor God en de wereld. Luister naar de schreeuw van de armen, luister naar de schreeuw van de schepping zegt Franciscus. Droogtes, erosie, zoetwatertekorten als effect van klimaatverandering treffen als eerste het bestaan van de armste groepen in deze wereld.”

Oosters orthodox

De paus is overigens niet de eerste kerkleider die hier op wijst zegt de kardinaal. Bartholomeüs, aartsbisschop van Constantinopel en patriarch van de Oosters-orthodoxe kerk, ging hem voor. De bijna 80-jarige patriarch stond daags na de Waddenzee conferentie als hoofdspreker naast Turkson op het internationaal VU Symposium over Water. Gezamenlijke verklaringen van de RK kerk en de Oosters-orthodoxe kerkleider uit Istanbul bestaan sinds paus Johannes Paulus II. Ook van paus Franciscus en patriarch Bartholomeüs.

In 2017 heeft de paus zich namens de RK kerk aangesloten bij de Oosters-orthodoxe traditie van 1 september als jaarlijkse Wereldgebedsdag voor de Schepping. Andere wereldgodsdiensten verheffen intussen ook hun stem over dit thema. Al in 2015 steunden driehonderd Joodse rabbijnen en een Internationale Islamitische Klimaatveranderings conferentie in Istanbul de oproep van Laudato Si. Turkson: “Het geloof zegt dat we ons moeten bekommeren om de armen en ons gemeenschappelijk huis, de aarde. De wetenschap zegt nu dat dit buitengewoon urgent is.”

Klimaatop

Wat bracht de encycliek tot nu toe teweeg? De kardinaal somt op: “Na publicatie van Laudato Si is de paus gevraagd zijn visie toe te lichten voor het front van de wereld: in de VN-top in New York over Duurzame Ontwikkelingsdoelen. Kort daarna kwam VN-secretaris Ban Ki Moon met de 17 zgn. ‘Sustainable Development Goals’ naar buiten.



V.l.n.r.: Bisschop Van den Hout, kardinaal Turkson, mgr. Hendriks

Bedoeld om landen richting te geven voor het bewerkstelligen van een duurzame economie en levensstijl. Voorafgaand aan de VN-top over klimaat in Parijs (december 2015), waar het Parijse Klimaatakkoord is ondertekend, zijn geestelijk leiders van wereldgodsdiensten door de latere Franse minister van Milieu Hulot uitgenodigd voor een bezinningsbijeenkomst. Datzelfde gebeurde een jaar later bij de klimaatop in Marrakech." Laudato Si sterkt de wereldwijde bewustwording zegt Turkson: "We hebben vanuit het christelijk geloof een gewaardeerde inbreng."

Zeespiegelstress

Bij de mini-conferentie over Waddenzee en zeespiegelstijging in Amsterdam staat de kardinaal naast Minister Cora van Nieuwenhuizen van Waterstaat en Infrastructuur. De minister is optimistisch. Bij een zeespiegelstijging van ongeveer een meter is Nederland met al haar kennis en technologie goed voorbereid. Maar

de aanwezige waterstaatingenieurs en wetenschappers blijken daar minder gerust op. Een meter verhoging is het meest gunstige scenario. Zij vrezen echter het scenario van versnelde zeespiegelstijging met twee meter of meer verhoging. De Noordpool als drijvende ijsvlakte gaat waarschijnlijk verdwijnen. Versnelde en hogere zeespiegelstijging is volgens de experts mogelijk als het landijs van continent Antarctica gaat smelten. De voortekenen daarvan manifesteren zich al. In dat geval komt de Randstad en half (westelijk) Nederland in gevaar. Het grootste en meeste complexe deltavraagstuk van de Nederlandse historie komt op ons af. Langzame zeespiegelstijging kan de Waddenzee met natuurlijke aanslibbing en zandafzetting nog bijbenen. Maar versnelde stijging verstoort dat evenwicht. Ondiepe slikken en zandplaten verdrinken; een groot voedingsgebied voor vogels gaat verloren. Kardinaal Turkson wijst op de gedeelde verantwoordelijkheid van Nederland: "The Waddensea nature, as

other coastal area's in the world, is a unique part of Gods creation given to you. It is a common good shared by you and two neighbouring countries, Germany and Denmark. Preserve and take care of this heritage as a gift of God and pass it to the future."



SINT FRANCISCUS: GOD IS MIJN RIJKDOM

Tekst: Piet van der Schoof

Niet alleen Zuster Clara maar ook Vrouwe Armoede is geliefd bij de heilige Franciscus. Hij wil de allerarmste zijn en bedelt dagelijks zijn levensonderhoud bij elkaar. Wat hij daarbij ontvangt, deelt hij ook nog met de armen. Franciscus ziet in ieder arm mens het spiegelbeeld van Gods Zoon. Hij veronderstelt dat Jezus en zijn familie bittere armoede kenden en dat Maria zelfs moest gaan bedelen. Het motiveert Franciscus te kiezen voor leven in armoede. Ook theologen gaan er regelmatig vanuit dat de heilige familie zeer arm was. Dit is ook het geval in de 19e eeuw, de tijd van de Romantiek. Ze geloven bovendien dat de apostelen eenvoudige, nauwelijks geletterde mensen waren. In elke periode scheppen mensen hun eigen beeld van Jezus. Het is de moeite waard om stil te staan bij het armoedevraagstuk in Jezus' tijd.

Risikant

Jezus brengt zijn jeugd door in Galilea, een agrarisch gebied dat als vruchtbaar bekend staat. Naar de maatstaven van die tijd staat de landbouw op een behoorlijk niveau en leiden de meeste mensen een eenvoudig leven. Toch gaat het economisch gezien om een riskant bestaan. Een kostwinner kan het zich nauwelijks veroorloven om ziek thuis te blijven en er hoeft er maar weinig te gebeuren of een gezin vervalt tot armoede. Voor veel mensen is het dagelijks brood geen vanzelfsprekendheid. In het uiterste geval nemen ze hun toevlucht tot het koken van gras, twijgen, wilde kruiden en plantenwortels. Armen zijn vaak dakloos en sluiten zich soms aan bij bendes die het speciaal op rijken hebben gemunt.

Vakmanschap

Het gezin waarin Jezus opgroeit, behoorde zeker niet tot de armste bevolkingsgroep. Omdat veel mensen in grotwoningen leven, moeten vaklieden als Jozef van vele markten thuis zijn. Vakmanschap wordt bijzonder gewaardeerd en levert een toereikend inkomen op. Waarschijnlijk is Maria regelmatig bezig met spinnen

en weven, zoals de meeste Joodse vrouwen doen, en draagt ze zo bij aan het gezinsinkomen. Het spinnewiel is symbool van vrouw-zijn. De familie kan het zich veroorloven om elk jaar op bedevaart naar Jeruzalem te gaan. Dat is voor anderen vaak niet weggelegd; de meesten zijn blij als ze één keer in hun leven zo'n pelgrimstocht kunnen maken. Jezus is in de gelegenheid om de nodige tijd aan Thorastudie te besteden. Hij is van huis uit dus niet arm, maar zodra Hij op missiereis gaat is Hij dringend op financiële steun aangewezen. Hij is thuisloos en enkele voorname vrouwen, onder wie Maria Magdalena, dragen bij aan de kosten van zijn levensonderhoud. De apostelen komen evenmin uit kansarme families. Ze zijn voldoende onderlegd om op voet van gelijkheid met de elite van Jeruzalem te communiceren.

Caritas

In Jezus' tijd groeit de kloof tussen arm en rijk. Het Jodendom beschouwt armoede als heel ongewenst en heeft veel oog voor de armen. Door caritas willen de Joden een meer evenwichtige verdeling aanbrengen van de gaven, die God aan de mensheid heeft

geschonken. Jezus neemt een radicaal standpunt in als hij rijken aanspoort om al hun bezit te verkopen, zodat ze de opbrengst aan de armen kunnen geven. Volgens hem vormt rijkdom een behoorlijke belemmering om Gods rijk te kunnen binnengaan. De rabbijnen zijn het daar niet mee eens, want je hebt immers ook slechte armen en goede rijken. Liefdadigheid mag volgens hen niet tot eigen verarming leiden. Bovendien kan succes in zaken een aanwijzing zijn dat er zegen op je werken rust. Wel mag van welgestelden verwacht worden dat zij de armen doen delen in hun financiële voorspoed.

Schepping

Jezus waarschuwt voor het najagen van rijkdom, maar Hij pleit niet voor leven in armoede als levensstijl. Afgezien van de Qumrangemeenschap zijn de Joden daar geen voorstander van. De schepping is immers mooi en goed en mensen moeten daar op zijn tijd van weten te genieten. Sint Franciscus gaat verder dan Jezus en omarmt het armoede-ideaal: 'God is mijn rijkdom en dat is mij genoeg.'

CHRISTUS, WEERLOOS BROOS IN GRECCIO

Kerstfeest is het belangrijkste feest vindt Franciscus. De menswording van God is het begin van de verlossing. Rijken moeten de armen een overvloedige maaltijd voorzetten, de ossen en de ezels meer voer geven dan normaal. 'Zo gauw ik de keizer te spreken krijg', zegt Franciscus, 'zal ik hem vragen een algemene bepaling uit te vaardigen dat iedereen die ertoe in staat is, koren en graan op straat moet uitstrooien zodat op zo'n feestelijke dag ook de vogeltjes ruim genoeg krijgen, vooral onze zusters de leeuweriken.' Franciscus viert het Kerstfeest met heel de schepping.

Tekst: Peter Vermaat ofs



Peter Vermaat. Verhalenverteller over 'Francesco'.

Voor Franciscus heeft God zich helemaal uitgesproken in en door de mens Jezus. Hij vereenzelvigd zich met onze menselijkheid en broosheid, met onze armoede en ons lijden. Franciscus ziet de deemoed van God niet alleen in zijn menswording, maar ook in zijn armelijk leven, zijn kruisdood en zijn gaven van brood en wijn in de eucharistie. Op deze wijze komt God naar ons mensen. Om deze gestalte van God goed op het netvlies te krijgen, organiseert Franciscus een paar jaar voor zijn dood in Greccio een kerstviering, waarbij een lege kribbe een centrale rol speelt. Het is de voorloper van onze huidige kerststal. 'Ik wil,' zegt hij, 'zo goed mogelijk met eigen ogen de pijnlijke en behoeftige omstandigheden zien waaronder het Kind te lijden had, hoe het daar in een kribbe op stro lag tussen een os en een ezel.' Van heinde en ver komen de mensen er op af. Met fakkels en kaarsen trekken ze door het bos naar de grot waar de kribbe staat. Zijn



Levende kerststal in Greccio

biograaf zegt: 'Hier eerde men de eenvoud, hier zong men de lof van de armoede en prees men de deemoed. Greccio was een nieuw Bethlehem geworden.' Iedereen is verrukt en opgetogen. Franciscus staat voor de kribbe. Boven de kribbe viert men de plechtige heilige mis, in het open veld, met dieren eromheen. Op deze dag hebben zelfs de dieren deel aan de goddelijke verlossing. Tijdens de viering leest Franciscus, als diaken, het evangelie en houdt hij de kerstpreek. Zijn biograaf schrijft dat als Franciscus de naam van Jezus wilde noemen, hij af en toe 'Kind van Bethlehem' zei, waarbij het woord 'Bethlehem' dan klonk als het blaten van een schaap.

Bethlehem dichtbij

Franciscus, als een blatend schaap tijdens de kerstpreek. Op het eerste gezicht een vreemde anekdote, maar dat valt mee. Franciscus is een man van vrede en verzoening. Die vrede en verzoening zijn voor hem zo

belangrijk, dat hij bijna nooit kritiek uit op datgene waar hij het niet mee eens is. In plaats van kritiek te spuien, vindt Franciscus, kan men daar beter het goede tegenover stellen. Het is de tijd van de kruistochten. Het Heilig Land en Jeruzalem moeten op de Islam worden terugveroverd. Voor velen is God de god van macht en bezit, die oorlog en geweld rechtvaardigt. Voor Franciscus echter is God de God van nederige dienstbaarheid die ons uitnodigt gewoon onder de mensen te gaan leven om daar Zijn aanwezigheid te ontdekken. Hij protesteert niet tegen de politiek van de kruistochten, maar hij plaatst er iets nieuws tegenover: een kerstviering in Greccio. Is tijdens de kruistochtenpropaganda als het ware 'Jeruzalem' op ieders lip, na Franciscus' optreden spreekt iedereen over 'Bethlehem'. Men ontdekt dat Bethlehem niet ver weg ligt in een te bevrijden Heilig Land, maar dichtbij, in Greccio. Niet langer hoeft het om de bevrijding van Jeruzalem te gaan.

Het gaat om het ontdekken van het kerstkind in het eigen bestaan. Een kind dat weerloos en broos aanwezig is te midden van geweld. Zonder iets over kruistochten te zeggen, geeft Franciscus een alternatief. Zo probeert hij zonder strijd de vrede te brengen. Er is immers maar een weg tot vrede en dat is de vrede zelf. Tot op de dag van vandaag ontwricht het kerstverhaal machtspretenties.

Peter Vermaat ofs uit Slappeterp (Fryslan) is dichter-verteller. Hij is hoofdredacteur van 'Franciscaans Leven' en van het blad 'De wereld van het poppenspel'. Hij heeft een theatervoorstelling gemaakt over het leven van Franciscus.

Zie: www.petervermaat.nl.



WEERLOOS BROOS

de keizer dwong het volk met driest geweld
een ieder moest zich laten registreren
tot in het kleinste dorp klonk het decreet
van schrappen en een bonus arrangeren

de crisis stak en vrat de arme aan
zoals de boktor graaft en vreet het hout
het volk op drift, er is geen plaats voor hen
een lap, een kribbe slechts tot lijfsbehoud

maar zie, het duister zingt, er klinkt nieuw licht
ontheemden horen tussen vrees en hoop
een lied door serafijnen aangezegd

een weerloos broos gelaat, een kind ontwricht
de zucht naar roem en roes, naar grip en groot
zijn ogen smeken 'kijk en doe mij recht'

Peter Vermaat

Uit: 'Meeuwen krijzen langs het water'.

spreek!

CLARISSEN, GEGREPEN DOOR DE HEILIGE GEEST

In Megen staat het klooster van de orde van de Clarissen. Abdis Angela Holleboom over de Heilige Clara van Assisi, de enige vrouw die haar eigen kloosterregel schreef.

Tekst: Agda Wachter



Wie was Clara van Assisi?

‘Clara was een vrouw met heel veel hart voor haar omgeving’, begint abdis Angela Holleboom. Ze was de dochter van een adellijke familie uit Assisi in het dal van Spoleto. In haar twaalfde levensjaar leert Clara in Assisi Franciscus kennen en voert geheime gesprekken met hem. Zo voelt zij hoe haar eigen religieuze verlangens ontwaken. In de nacht na Palmzondag 1211 ontvluchtte zij haar ouderlijk huis en vraagt asielrecht aan in het Benedictinessenklooster. Haar familie wilde haar met geweld terug halen. Dat lukt niet en samen met haar jongere zus, inmiddels ook toegetreden, namen zij hun intrek in het kerkje van San Damiano, wat door Franciscus en zijn broeders in orde is gebracht. Hier begint Clara haar leven van radicale toewijding aan God en liefde voor de arme Gekruisigde. Dat doet zij door gebed, stilte en zorgzame aandacht voor haar zusters en broeders, dichtbij en veraf.

Clarissen en Franciscanen

Op de vraag naar het verschil antwoordt abdis Angela Holleboom, ‘dat er eigenlijk meer overeenkomsten zijn dan verschillen. Zowel Clara als Franciscus, worden gegrepen door de Heilige Geest.’ Het verschil is gelegen in het feit dat Franciscus en zijn medebroeders een rondtrekkend leven leiden vanuit het evangelie en persoonlijk gebed. Voor Clara is, samen met haar vijftig medezusters, het besloten leven in het klooster het uitgangspunt. Clara, en ook Franciscus, zochten naar een religieuze levensvorm die aansloot bij hun tijd. Nieuw aan de zoektocht in hun leven is het willen openstaan voor de ingevingen van Gods Geest. In die religieuze zoektocht komt het leven van Jezus zelf centraal te staan. De Mensenzoon die geen steen had om zijn hoofd op neer te leggen. Clarissen en Franciscanen worden geroepen om arm, de arme Christus te volgen. En solidair te zijn met de armen van hun



tijd. 'Je vindt ons dan ook vaak in de buurt van steden', legt abdis Angela Holleboom uit.

Eigen regel

Clara was de eerste en enige vrouw die een eigen regel heeft geschreven. 'Dat voelt heel fijn om een eigen regel te hebben die de sfeer bepaalt,' aldus Holleboom. Alle andere vrouwelijke ordes sluiten aan bij de mannelijke regel. De grondtoon van de regel wordt zichtbaar in het leven in allerhoogste armoede, dat gepaard gaat met de nauwgezette zorg om de eenheid van de onderlinge liefde. Dit wordt zichtbaar in ons doen en laten van de claris, door aandacht te hebben voor de relaties onderling, de relatie met God-Vader, Zoon en Heilige Geest, te luisteren naar het hart en de ingevingen van de Heilige Geest. Dit houdt in de volledige acceptatie van ieder mens, iedere zuster zoals zij is. Je accepteert dat niemand volmaakt is. Dat anderen iets beter kunnen dan

jij zonder dat daar onderlinge wedijver ontstaat. Vanuit die onderlinge liefde besef je, dat je elkaar aanvult, ieder vanuit haar eigen talenten. 'Wees blij met die diversiteit als rijkdom van onze schepping. Dit hoort ten diepste bij ons zusterschap. Zo willen we staan in de voetsporen van Christus. Denk ook aan het beeld van Paulus, van het ene lichaam van Christus met de vele ledematen,' aldus abdis Angela Holleboom.

Kloosterleven in deze tijd

Ook in deze tijd is er sprake van (jonge) aanwas bij de Clarissen. Vanuit ons bisdom is zuster Marijke (Henny Brouwer uit Bolsward) ingetreden. 'Ook in deze tijd kunnen (jonge) mensen zich geroepen voelen, mogelijk vanuit een zekere radicaliteit. Iets roept jou, maakt je wakker, waardoor jij er voluit voor wilt gaan,' geeft de abdis aan. 'En vervolgens ben jij je hele leven bezig met het uitpakken van dat cadeautje! Het gaat altijd door. En iedere keer

weer probeer je te benoemen waar je dan ten diepste door wordt geraakt. Maar het overstijgt je,' legt zij uit.

Derde seculiere orde

'Naast de eerste en tweede orde kennen we de derde seculiere orde,' vertelt abdis Angela Holleboom. 'De derde orde wordt gevormd door getrouwde mensen in de samenleving. Mensen die in hun werk en leven van alle dag het franciscaanse ideaal willen laten doorklinken. Zij maken bewust ruimte voor gebed en onderlinge liefde in de ontmoetingen met elkaar. En wij ondersteunen met geestelijk assistenten in die religieuze ontwikkeling van de derde seculiere orde. Op deze wijze blijft franciscaans leven actueel en betekenisvol in de huidige samenleving.' In deze tijd is het mooi dat je ook op die manier verbonden kunt zijn met het franciscaanse religieus leven. Want proberen goed te leven heeft de samenleving van nu hard nodig.'

SINT FRANCISCUSKERKEN IN HET BISDOM

spreek!

Tekst: Bianca Domhof

In ons bisdom zijn een aantal kerken gewijd zijn aan de Heilige Franciscus: in Bolsward, Emmerschans, Groningen, Wolvega, Steenwijksmoer en Franeker. En er is een parochie naar Franciscus genoemd met de locaties Assen, Roden, Zuidlaren. Naast de Franciscusparochie is er ook de Heilige Clara van Assisi parochie van Drachten, Gorredijk, Oosterwolde en Zorgvlied. We bespreken hier vier Franciscuskerken met een bijzondere ontstaansgeschiedenis.



Wolvega, Franciscuskerk

Wolvega

De oorspronkelijke St. Franciscusparochie werd al in 1598 gesticht door Franciscaanse Minderbroeders. Na de Reformatie was de plaats van samenkomst aanvankelijk een schuilkelder op de stins (stenen landhuis) van de katholieke adellijke familie Terwisscha in Ter Idzard. In 1745 werd met

steun van dezelfde familie een kerkje in Oldeholtgade gebouwd. De kerk werd naar de H. Franciscus van Assisi genoemd, vanwege de Franciscaanse zielzorgers in de parochie. Na het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie in Nederland krijgt in 1859 de nieuwe pastoor Lucas Mulder van de bisschop de bouwopdracht voor een nieuwe kerk mét pastorie en een katholiek kerkhof in Wolvega: op dezelfde plek waar de huidige Franciscuskerk staat (1880). In 1913 was de staat van de kerk zo gevaarlijk dat men een noodkerk bouwde. Er werd besloten een nieuwe kerk te bouwen, die in 1914 werd ingewijd. In 1937 dacht Jurriën Scholtens, pastoor te Wolvega en deken van het dekenaat Heerenveen, aan vervanging van de toenmalige kerk. Besloten werd in 1938 tot nieuwbouw met pastorie en een parochiehuis, waarbij de toren zou blijven staan. Twee jaar lang werd opnieuw gebruik gemaakt van een noodkerk. Op 8 oktober 1938 was de eerste steenlegging van de nieuwe kerk, die op 12 juni 1939 door bisschop De Jong is ingewijd.

Groningen

In 1930 werd in de Oosterparkwijk, toen nog een nieuwbouwwijk, een roomse parochie gesticht. Architect

van de parochiekerk was H.C. van de Leur. Hij ontwierp een opvallend gebouw in de stijl van Bellot: met strakke lijnen volgens de 'gouden snede'. De kerk heeft een vierkante klokkentoren met een met koper bekleed tentdak en is in januari 1934 ingewijd. De kerk is gewijd aan Franciscus van Assisi van wie een beeld aan een hoekrand van de toren is bevestigd. De kerk is tussen 1996 en 2000 gerestaureerd. Het gebouw is een gemeentelijk monument, evenals de naastgelegen pastorie, die ontworpen is door A.Th. van Elmpt. Het meest opvallend is het gebruik van gekleurde baksteen. Siermetselwerk is decoratief



Groningen, Franciscuskerk

gebruikt. De meeste heiligenbeelden van de kerk zijn gemaakt door Herman van Remmen: Antonius van Padua, Gerardus Majella, Jozef, Theresia en het beeld Franciscus van Assisi. Van Remmen maakte ook een piëta (1933) voor de devotiekapel. Kunstenaar en glazenier Joep Nicolas maakte het glas-in-loodwerk, voorstellende het levensverhaal van de heilige Franciscus. De kruiswegstaties in de kerk (1946) zijn van de hand van Charles Eyck. Edelsmid Brom vervaardigde het edelsmeedwerk voor het altaar en twee beelden in de kerk. De altaren zijn ontworpen door Jan Eloy Brom.

Emmerschans

“In het tweede jaar na de oorlog, toen het Vaderland elke vakman en elke steen nodig had voor de opbouw van zijn verwoeste steden, bouwden op de rand van het Drentse veen de Parochianen van Emmerschans zelf hun kerk van karton”, aldus de achterkant van een oude ansichtkaart van de RK kerk in Emmerschans. Deze kartonnen kerk, opgetrokken in een tijd van soberheid en armoede, stond in de graanschuur van landbouwer H.H.



Emmerschans, Franciscuskerk



Franciscuskerk Groningen

Kocks. De nieuwe kerk werd gebouwd op wat destijds het kruispunt Hoogweg was. In 1973 werd het 25-jarig jubileum van de parochie gevierd. Vier jaar later onthulde burgemeester H.A. Beusekamp van Emmen bij de kruising van de Rondweg met de Schansstraat een gedenksteen. De steen staat bij de plaats, waar de eerste kartonnen kerk van de toen nieuwe Sint Franciscusparochie heeft gestaan.

Bolsward

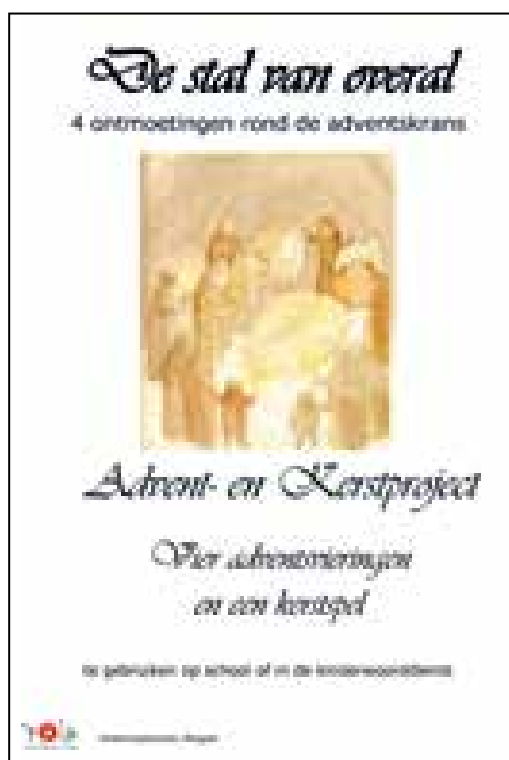
De Sint-Franciscusbasiliek in Bolsward is gebouwd in 1933 en heeft de status van Rijksmonument. Sinds 28 mei 2017 draagt het kerkgebouw de eretitel van basilica minor. De nieuwe kerk verving in de jaren dertig van de 20e eeuw twee oudere rooms-katholieke kerken in Bolsward, allebei bouwwerken van Theo Molkenboer.

Dat waren de aan dezelfde straat gelegen Sint-Martinuskerk en de Sint-Franciscuskerk, die op dezelfde plaats stond als huidige, gelijknamige kerk. De kerk werd op 8 mei 1934 ingewijd. Zowel het exterieur als het interieur van de kerk wordt gekenmerkt door een decoratief gebruik van stenen. Door de gebruikte betonconstructie kon een groot ruimtelijk effect worden verkregen. De gebrandschilderde ramen bevatten uit de oude kerken afkomstige voorstellingen: het Laatste Avondmaal, het Mirakel van Amsterdam, de martelaren van Gorcum en de heilige Paschalis Baylon. De kerk is in het bezit van een houten beeld van een tronende Maria met kind uit de 13e eeuw. Dit beeld van Onze-Lieve-Vrouwe van Sevenwouden bevindt zich in een van de drie kapellen van de kerk.

ADVENT EN KERSTMIS VIEREN OP SCHOOL

Al jaren wordt er voor de scholen in het bisdom Groningen-Leeuwarden door de identiteitsbegeleiders, 'inspirators voor betekenisvol onderwijs', in wisselende samenstelling een advents-kerstproject geschreven. Dit jaar schreven Tom Knippers en Jacqueline Huizinga het advents-kerstproject 'De stal van overal.'

Tekst: Agda Wachter



Het advents-kerstproject van het Onderwijsbureau Meppel biedt de basisscholen vier adventsvieringen aan rond een verhaalmoment. Dit jaar is er voor gekozen om de beelden vanuit de kerststal te laten leven en te ontdekken hoe de kerststal zich ontwikkeld heeft vanuit het kerstverhaal tot de beeldenformatie die je nu overal ter wereld terugziet. In dit project is er speciale aandacht voor Franciscus van Assisi die voor het eerst een kerststal heeft neergezet.

Hoe vieren we eerste advent

In de eerste viering maken we kennis met juf Carlijn en haar leerling Frank. Juf Carlijn is nieuw op school. Frank ontdekt dat juf niet helemaal begrijpt hoe je een kerststal moet opbouwen. Juf Carlijn is blij met de hulp van Frank. Samen gaan ze de kerststal opbouwen en leert juf Carlijn van

Frank welke beelden eerst mogen worden opgesteld. Zo begint het project dus in onze tijd. De lege stal wordt geplaatst op de viertafel. Frank zoekt de beeldjes van Maria, Jozef en de ezel uit de doos. De beeldjes worden in de buurt van de stal geplaatst. Want de reis van Jozef en Maria moet nog beginnen. Hij vertelt aan juf Carlijn waarom. Frank mag van juf Carlijn het verhaal over deze drie beeldjes voorlezen.

Clara en Franciscus, tweede advent

Dan springt het project achthonderd jaar terug naar Clara en Franciscus. Waarom? Franciscus van Assisi († 1226) wordt wel de uitvinder van de 'Kerststal' genoemd. Dat is niet helemaal waar, maar toch zou de kerststal vandaag niet zijn wat ze is, zonder deze heilige. Sterker nog: hij



bepaalt tot op de dag van vandaag het beeld dat wij hebben van Jezus. Dat heeft te maken met wat hij enkele jaren voor zijn dood rond Kerstmis deed in het Italiaanse stadje Greccio waar hij geregeld met zijn metgezellen verbleef. Zijn vriend Thomas van Celano vertelt erover in “Het leven van Sint-Franciscus” (§ 84-87). Franciscus krijgt in het project de naam ‘Frans’ en met zijn volgeling ‘Clara’ beginnen ze een traditie van ‘de stal opzetten’. Frans legt aan Clara uit wat hij van plan is. En zo worden de kinderen meegenomen in het verhaal van het ontstaan van de ‘kerststal’.

Derde advent, de volkstelling

En natuurlijk gaan de schrijvers van het project nog verder terug naar het kerstverhaal zelf, naar de tijd van Jezus’ geboorte. Daarover wordt verteld in het evangelie van Lukas, vooral over

de volkstelling, de geboorte en het bezoek van de herders aan de stal. Ook in het evangelie van Mattheus wordt over de geboorte verteld, maar daarin wordt het net iets anders belicht, want daar komen na de geboorte de wijzen naar Jezus om hem te eren. In deze adventsviering van het project horen de kinderen waarom de hoogzwangere Maria en Jozef naar Betlehem reizen en hoe zij een plaatsje in de stal verwerven.

Vierde advent, de kerststal is van alle tijden

In de eerste drie adventsvieringen kwamen achtereenvolgens de verhalen van juf Carlijn en Frank, van Frans en Clara en van Maria en Jozef en werden steeds enkele figuren uit de kerststal belicht. In de viering van de vierde advent blijkt de kerststal ‘een stal van overal’ en van alle tijden te zijn.

De verhalen van juf Carlijn en Frank, van Frans en Clara en van Maria en Jozef komen bij elkaar rond die ene stal waar Jezus geboren wordt.

Tot slot, waarom zou je deze advent-kerstprojecten gebruiken op school. Daar is Juf Jolein uit Bedum heel duidelijk over. ‘Elk jaar krijgen we een nieuw uitgewerkt verhaal aangereikt. Er staat precies in wat je moet doen en we kunnen het zo gebruiken in school. We hoeven niet alles zelf te bedenken.’ De schrijvers vinden belangrijk dat de kinderen op katholieke scholen meegenomen worden in de traditie van advent en kerstmis. Het geboorte verhaal van Jezus hoort ieder jaar opnieuw verteld te worden op elke katholieke school.





DE VOGELPREEK VAN FRANCISCUS

Tekst: Saskia van Lier

Voor de Franciscuskerk in Groningen (1934) verzorgde glazenier Joep Nicolas in 1933 tien glas-in-lood vensters met scènes uit het leven van de heilige Franciscus. De verhalen zijn uitgevoerd in grisaille tegen een bruine achtergrond die wat betreft soberheid en kleurstelling goed passen bij het kerkinterieur.

De beroemde vogelpreek die de heilige zou hebben gehouden is verbeeld in één van de ramen. De grote gestalte van de heilige is hier direct te herkennen, te midden van de vele kleine vogels. Links en rechts staan twee gestileerde en verschillende bomen, hun takken vol met vogels. Ook op de kleinere ramen wemelt het van de vliegende vogels. Onderaan de voorstelling stroomt een riviertje met vissen.

Het uitgebeelde verhaal is als volgt overgeleverd: Franciscus liep eens met zijn leerlingen door de velden.

Een grote zwerm vogels streek net neer in een boom vlakbij. Hij prees de vogels als dieren van de hemel, zo dicht bij God, en zei dat ze God hun dankbaarheid konden tonen door altijd voor Hem te zingen. Daarna zegende hij de vogels waarna ze uitvlogen naar alle richtingen. Franciscus nam zichzelf kwalijk dat hij niet eerder tot de vogels geprekeerd had, dat hij ze eerder vergeten was.

De vriendelijkheid en dankbaarheid waarmee Franciscus de vogels benadert, is wat dit verhaal zo aansprekend maakt en waardoor zijn

dag Werelddierendag is geworden (4 oktober). Het is ook de reden dat Franciscus tegenwoordig gekoppeld wordt aan ecologie en natuurbehoud. De mens staat misschien centraal in de schepping, maar de hele schepping vormt een eenheid, waarvan geen onderdeel vergeten mag worden. In de Franciscuslegende wordt verteld dat hij opriep om met Kerstmis graan te strooien voor de vogels en de os en de ezel iets extra's te eten te geven. Mocht u het met Dierendag vergeten zijn, misschien kunt u er dan deze kerstdagen aan denken.



BETEKENIS FRANCISCUS EN FRANCISCUSBASILIEK

Vicaris Arjen Bultsma is pastoor van de Sint Franciscusbasiliek in Bolsward, onderdeel van de Zalige Titus Brandsma parochie: "Ik ben in Assisi geweest op plekken waar Franciscus in zijn tijd geweest is. Het trof mij hoe Franciscus niet alleen radicaal Jezus volgde in armoede en Hem mensen nabij bracht door zijn verkondiging, maar dat hij ook echt een man van gebed was. Als je bijvoorbeeld hoog in de bergen het kapelletje met kleine koorbanken ziet waar hij heeft gebeden valt dat bijzonder op. Het komt meer binnen dan wanneer je foto's of beelden ziet. Hij wilde duidelijk deelnemen aan het gebed van de kerk. Dat is een bron van inspiratie, en het functioneert als een spiegel voor mijn eigen gebedsleven." Over 'zijn eigen' Sint Franciscusbasiliek zegt hij: "Je vraagt je af hoe de Francisca-

nen in de vorige eeuw tot een dergelijk gebouw zijn gekomen. Het is een stijlbreuk met de rest van de straat en een heel apart gebouw. De toren lijkt uit verhouding met het schip van de kerk. Maar het is gebouwd volgens de 'gouden snede'. Het lijkt heel donker, maar als je binnen komt opent zich een totaal andere wereld. En een grote ruimte! Als ik eerlijk ben vind ik het veruit de mooiste kerk van ons bisdom. Dat vond ik al ver voordat ik hier in 2012 tot pastoor benoemd werd. Ik vind het een grote eer hier pastoor te zijn. Het vervult mij met veel plezier; het is een gebouw dat mij nooit verveelt. Niks ten nadele van andere stijlen maar ik word heel blij van dit gebouw."

Colofon

8e jaargang
Nummer 4
December 2019

Redactie:
Agda Wachter
Piet van der Schoof
Bianca Domhof
Lammert de Hoop: hoofd | eindredactie
Marlies Bosch: fotografie | eindredactie

Fotografie:
Marlies Bosch

Redactieadres:
Bisdom Groningen-Leeuwarden
Ubbo Emmiussingel 79
9711 BG Groningen
telefoon: 050-4065888
redactie@bisdomgl.nl
www.bisdomgl.nl

Vormgeving:
Rizzo Schouten

Opmaak en advertentie-exploitatie:
Mediapalet BV, Heerenveen
Telefoon: 0513-745020

Druk:
Veldhuis Media, Raalte

Abonnement:
SPREEK! Is een uitgave van het bisdom
Groningen-Leeuwarden en verschijnt vier
maal per jaar.

Jaarabonnement: € 15,00

Een abonnement kan elk gewenst
moment ingaan en wordt automatisch
verlengd.

Abonnementenadministratie:
v.bouwman@bisdomgl.nl
tel. 050-4065888

ISSN 2213-8560



DENK JE EROVER PRIESTER TE WORDEN?

Kijk eens op www.tiltenberg.org
of kom langs in Heiloo!

Grootseminarie St. Willibrord
Hoogeweg 65
1851 PJ Heiloo
telnr. : 072 505 1288
www.tiltenberg.org



Wilt u de priesteropleiding steunen?
Uw gift is zeer welkom op rek.nr.
NL64 INGB 000 000 5464
t.n.v. Het Grootseminarie

HET MOMENT DAT AFSCHEID
NEMEN ONVERMIJDELIJK IS



UITVAARTZORG
BOERHAVELAAN
JOYCE NIJHOLT
050-5255980

WWW.UITVAART-GRONINGEN.NL

U KUNT HELPEN: VUL DE GIRO IN want:
**Een bordje eten iedere dag
is voor heel veel kinderen
niet vanzelfsprekend!**



Banknummer
NL78 INGB 0005733838
t.n.v. Stichting Missiewerk M.A.W.,
Postbus 1180, 9701 BD Groningen

**Voor 3 euro per
maand REDT U een
arm kind! Doen?**

JA, ik word donateur en:

☐ Ik machtig de Stichting Missiewerk M.A.W. tot wederop-
zegging om van mijn rekening af te schrijven het hieronder
vermelde bedrag (doorhalen wat niet gewenst is).
1x eenmalig / 1x per maand / 1x per kwartaal / 1x per jaar

Rekeningnr: NL..... Bedrag:.....
Naam:.....
Adres:
Plaats:
Handtekening:

s.v.p. inzenden naar: Stichting Missiewerk M.A.W.,
Postbus 1180, 9701 BD Groningen

RAAD

DE ADMINISTRatieve DIENSTVERLENERS

Op basis van een scherp geprijsd abonnement
kunt u, als parochie, bij RAAD terecht
voor alle administratieve en
financieel-zakelijk aangelegenheden.



RAAD JOURE
S.T. Landman,
Westermarwei 1
8501 RA Joure
tel. (0513) 419 439
s.landman@planet.nl
www.raadjoure.nl

Veldhuis Media

Plaats zelf advertentie